

Psykologens meldeplikt i førerkortsaker - refleksjoner fra en ruspoliklinikk

Psykologer kommer jevnlig i kontakt med pasienter som har helseproblemer av betydning for å kjøre bil. Da skal psykologen melde fra til myndighetene, selv om meldeplikten kan stå i veien for behandlingsrelasjonen. For vi kan ikke late som om pasientens atferd bak rattet ikke angår oss.

TEKST

Karin Elisabeth Lange

Tone Schøyen

PUBLISERT 5. desember 2011

70 000 rusturer om dagen: Hver dag foregår det 70 000 kjøreturer her til lands hvor bilføreren er påvirket av alkohol eller andre rusmidler, og dette er en av de viktigste årsakene til trafikkulykker. Psykologer kommer jevnlig i kontakt med pasienter med helseproblemer av betydning for evnen til å kjøre bil. Foto: Flickr

Daglig foregår det rundt 70 000 kjøreturer i Norge der bilføreren er påvirket av alkohol eller andre rusmidler, og bruk av rusmidler en av de viktigste årsakene til trafikkulykker

(Waksvik, 2010). Psykologer generelt, og spesielt psykologer innenfor tverrfaglig spesialisert rusbehandling, kommer jevnlig i kontakt med pasienter med helseproblemer av betydning for evnen til å kjøre bil.

Motstridende hensyn - et vanskelig regelverk å forvalte

Intensjonen bak lovverket (se tekstboks 1) er å sikre at bilførere har tilstrekkelig helse til å kunne kjøre trygt. Vi vet at personer med rusmiddelmissbruk er overrepresentert i trafikkskadestatistikken. På den annen side har helsepersonell en tungtveiende taushetsplikt om pasientforhold. Ingen skal unnlate å søke nødvendig helsehjelp av frykt for hva helsepersonell får vite.

«Få psykologer innenfor rusbehandling melder til fylkesmannen vedrørende førerkort. Kanskje skyldes det ubehaget som oppstår idet vi som terapeuter blir satt til både å være dommer og advokat»

Respekt for pasientens autonomi, selvbestemmelse og brukermedvirkning er vektlagt i både helsetjenesten og helselovgivningen. Men noen ganger kommer disse prinsippene i konflikt med andre hensyn, og taushetsplikten er ikke absolutt. Førerkortsaker viser at andre hensyn kan veie så tungt at taushetsplikten må eller bør vike, og er saker hvor pasientens behov for konfidensialitet dermed kommer i konflikt med offentlige interesser. Psykologens dobbeltrolle som både tillitsperson og utøver av samfunnsmessig kontroll skaper da et spenningsfelt. Når meldeplikt aktualiseres, er ikke psykologen bare terapeut lenger, men kan av pasienten oppleves som en kontrollør, en som sanksjonerer, ja, i verste fall en angiver. Det er derfor en utfordring for helsepersonell å innfri formålet med meldeplikten og samtidig opprettholde et tillitsforhold til pasienten.

Hva mener pasientene?

Vi ønsket å forstå bedre hvordan pasienter opplever å bli konfrontert med regelverk og meldeplikt. I en uformell intervjujurunde på poliklinikken ga pasientene innspill som:

– Jeg hadde oppfattet en melding som et grovt tillitsbrudd. Det hadde ført til at jeg ved eventuelt fremtidige behandlinger hadde veid mine ord nøye, bevisst eller ubevisst. Jeg ville faktisk gått så langt som å si at det hadde redusert verdien av fremtidige behandlinger. En forutsetning for at jeg skal ha utbytte av samtalene med deg, er at jeg har 100 prosent tillit til deg. Denne hadde jeg mistet dersom du hadde meldt meg til fylkesmannen.

– Jeg hadde uansett tenkt meg nøye om i forhold til å søke om behandling, og jeg tror jeg hadde sett meg om etter et annet alternativ. Jeg hadde muligens siktet meg på en behandling i utlandet og funnet meg en passende klinikk i Europa.

– Da må jeg slutte å være ærlig med deg, og hva er da vitsen med å gå i behandling?

– Det er vel ingen som frivillig går med på å dra frem riset bak speilet selv! Hvis *det* var utfallet ved å gå hit, å bli fotgjenger, hadde jeg sagt til andre «ikke søk deg dit». Det er fritt sykehusvalg der du kan velge der du får best service, her ville du fått det motsatte.

Gitt slike svar, er det rart at vi vegrer oss for å melde pasientene? Ifølge Myklebust (Myklebust, Follesthø, Strobel & Brækus, 2009) er det stor variasjon i hvordan psykologer forholder seg til førerkortvurdering og meldeplikt, i enkelte fylker kommer det så å si ikke inn meldinger fra psykologer. Dette er også vår erfaring; få psykologer innenfor rusbehandling melder til fylkesmannen vedrørende førerkort. Kanskje skyldes det ubehaget som oppstår idet vi som terapeuter blir satt til både å være dommer og advokat. Det gjør kanskje at vi forholder oss og journalfører som om lov om helsepersonell § 34 ikke eksisterte, slik at vi unnslipper ubehaget meldeplikten innebærer? Og videre er det som om «bordet fanger» idet temaet kommer opp. For skal først én pasient meldes, hvor mange andre pasienter i rusbehandling befinner seg ikke da i samme kategori?

Selv om det er fylkesmannen som fatter vedtak om inndragelse av førerkort, er det nok vanskelig å fri seg fra tanken om at det er vi som behandlere som gjennom en melding «fratar» pasienten muligheten til å kjøre, med de mulige negative psykososiale og praktiske konsekvenser dette får for vedkommende. Mange pasienter i rusbehandling er ensomme og isolerte, og tap av førerrett kan i noen tilfeller medføre ytterligere isolasjon og stigmatisering.

Rom for faglig skjønn

Enkelte døgninstitusjoner i rusfeltet melder alle pasienter ved innleggelse. En slik fortolkning av regelverket virker forståelig når det dreier seg om mennesker med alvorlig og mangeårig avhengighet av rusmidler. Men i Helsedirektoratets veileder står det: «... eller er i behandling på annen måte for rusmiddelmisbruk». Da virker det som om enhver pasient i rusbehandling skal meldes til fylkesmannen uavhengig av misbrukets omfang. Det utslagsgivende kriteriet er tilsynelatende bare hvorvidt man er i rusbehandling i det hele tatt.

Vi har vanskelig for å akseptere at alle som går i rusbehandling skal meldes summarisk. Når Helsedirektoratets veileder legger opp til dette, blir det for oss en umulig praksis med lite rom for etiske aspekter og dilemmaer.

En god førerkortvurdering innebærer etter vår oppfatning en grundig utredning av mer enn rusproblemet. Flere dimensjoner bør i hvert enkelt tilfelle vurderes; som forekomst av kognitiv svikt, psykisk lidelse/komorbiditet, medisiner, eventuell funksjonssvekkelse, personlighet, atferd (impulsivitet, risikotaking), kjørehistorikk, trafikale hendelser og kompensierende ferdigheter som innsikt, dømmekraft,

kjøreerfaring med mer. Å melde fra til fylkesmannen der vi ikke har tilstrekkelig oversikt over sakens natur og omfang, er verken etisk eller faglig forsvarlig praksis. I verste fall fører det til betydelig frafall i behandlingen, eller at pasienter ikke søker seg til rusbehandling i det hele tatt.

Som faggruppe må vi unngå å bli regelryttere, men må gi rom for refleksjon i førerkortsaker. Vi må minne oss selv på at lovtekst og Helsedirektoratets veiledning er to vidt forskjellige ting. For en veileder er ikke rettslig bindende og er i prinsippet bare å anse som anbefalinger og råd. Vi må altså ikke bli for rigide i møtet med regelverket. Men mer sannsynlig er det at vi går til den andre ytterlighet og blir unnvikende og ikke orker å ta opp temaet førerkort i møte med pasienten. Og det er nok i sistnevnte kategori de fleste av oss fortsatt befinner oss, av de forståelige grunner som vi allerede har nevnt.

Informasjon, samarbeid og veiledning

Det er ingen menneskerett å ha førerkort når de helsemessige kravene ikke er oppfylt. Hensikten med regelverket er å beskytte andre trafikanter og ikke minst pasienten selv, mot fare i trafikken. Å forholde seg til forskriftens helsekrav er å ta pasientens problematikk på alvor. Samtidig vegrer vi oss for å ta tak i dette. Ved poliklinikken har vi gjort oss noen tanker om hva som kunne gjøre det *litt* lettere for oss å forholde oss til temaet førerkort og meldeplikt.

Pasienter og befolkningen generelt bør i større grad informeres om regelverk knyttet til helsekravene om førerkort og unntakene fra taushetsplikten. For de færreste kjenner godt nok til dette. Informasjon kan gis allerede i innkallingen til første samtale ved ruspoliklinikken. Det finnes en publikumsveileder hos Helsedirektoratet (IS-1442), som bør gjøres mer tilgjengelig for publikum. Slik informasjon vil gi pasienten anledning til å reflektere over sin egnethet til å kjøre, og gjør ham eller henne forberedt på at temaet kan komme opp i behandlingssammenheng. Dette gjør det trolig lettere for psykologen å snakke med pasienten om temaet, og kan bidra til at temaet etter hvert inngår som et ledd i rutine knyttet til behandlingsstart.

Likevel vil nok en større åpenhet rundt temaet førerkort medføre underrapportering og vegring mot å søke rusbehandling, slik pasientsvarene våre antyder. Og akkurat dette er trolig utilsiktede konsekvenser av helselovgivningen.

Det er også behov for mer dialog og samarbeid mellom primær- og spesialisthelsetjeneste i førerkortsaker. For hvem skal eventuelt melde i de sakene der det er flere helseaktører inne i bildet? En mer koordinert tverrfaglig innsats rundt enkeltpasienter vil kunne gi mer helhetlige vurderinger og bedre håndhevelse av meldeplikt der dette er aktuelt. Samtidig vil belastningen det innebærer å melde, kanskje lettes noe ved at flere fagpersoner står sammen i en slik beslutning.

Det er altså mange utfordrende problemstillinger knyttet til meldeplikten uten at dette snakkes om i fagmiljøene. Men problemstillingene lever like fullt videre, og inngår i psykologens hverdag enten vi liker det eller ikke. Det er derfor behov for å bedre

psykologers forutsetninger for å fokusere på trafikksikkerhet og lovpålagte helsekrav, uten å tape de etiske perspektivene av syne. Vi trenger kanskje lovkurs som spesielt adresserer meldeplikt og opplysningsplikt, og ikke minst en bedre veileder som tydeliggjør psykologens ansvar og oppgaver.

LOVVERKET

I henhold til lov om helsepersonell § 34 har psykologer meldeplikt når helsekrav til å inneha førerkort ikke er oppfylt:

Lege, psykolog eller optiker som finner at en pasient med førerkort for motorvogn eller sertifikat for luftfartøy, ikke oppfylder de helsemessige kravene som stilles, skal oppfordre pasienten til å innlevere førerkortet eller sertifikatet. Dersom pasientens helsetilstand antas ikke å være kortvarig, skal helsepersonell som nevnt gi melding til offentlige myndigheter etter nærmere regler fastsatt av departementet i forskrift.

Førerrett for motorvogn forutsetter at førerkortforskriftens helsekrav er oppfylt, eller at det er gitt dispensasjon fra helsekravene. Når det gjelder rus, spesifiseres det i førerkortforskriftens § 2 nr.

5:

Det må ikke være misbruk av alkohol eller andre rusmidler og ikke bruk av beroligende eller bedøvende midler i doser som reduserer årvåkenhet eller kjøreevne.

I tillegg til lov og forskrift har vi Helsedirektoratets veileder (IS-1437), hvor vi bl.a. leser:

Personer som er innlagt i institusjon eller er i behandling på annen måte for rusmiddelmisbruk, oppfylder ikke førerforskriftens helsekrav.

Og videre samme sted:

Førerkortinnehavere eller -søkere som er i behandling for et rusproblem, og dermed også de som har et slikt rusproblem at de burde ha vært til behandling for dette, oppfylder ikke førerforskriftens helsekrav.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 48, nummer 12, 2011, side 1184-1186

TEKST

Karin Elisabeth Lange

Tone Schøyen

KONTAKT: karin.elisabeth.lange@vestreviken.no

+ **Vis referanser**

Kilder

Lovdata (2004). Forskrift om førerkort. Nedlastet fra <http://www.lovdata.no/for/sf/sd/sd-20040119-0298.html>.

Sosial- og helsedirektoratet.(2010). Regler og veiledning for utfylling av helseattest for førerkort m.v. (IS-1437). Nedlastet fra <http://www.lovdata.no/for/sf/sd/sd-20040119-0298.html>.

Sosial- og helsedirektoratet.(2008). Helsekrav til førerkort - en publikumsveiledning (IS -1442). Nedlastet fra http://www.shdir.no/vp/multimedia/archive/00016/Helsekrav_til_f_rerk_162....

Lovdata (1999). Lov om helsepersonell. Nedlastet fra http://www.lovdata.com/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19990702-064.html&emne=lov*%20%2b%20om*%20%2b%20helsepersonell*&.

Myklebust, I., Follesø, K., Strobel, C. (2009). Førerkort og psykologens meldeplikt. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 45, 1011-1013.

Waksvik, G. (2010). Ung og rusa i trafikken. Rus & Samfunn, 6, 6-7.